

Mitä yrittäjyys politiikassa tarkoittaa?

Yrittäjyys on jo pidemmän aikaa ollut puoluepoliittisen keskustelun kestoaihe ja yrittäjyyden lisääminen näkyvä poliittinen tavoite. Poliittisen puheen ihanneyrittäjä poikkeaa kuitenkin varsin paljon siitä, keitä yrittäjinä toimivat ihmiset suurimmaksi osaksi ovat. Mitä yrittäjyys poliittisessa puheessa siis oikeastaan tarkoittaa?

Selvitimme tutkimuksessamme ([Sosiologia 56:2](#)), millaisia merkityksiä yrittäjyys saa politiikassa ja miten merkitykset ovat muuttuneet. Aineistona käytimme suomalaisia hallitusohjelmia vuodesta 1979 vuoteen 2015. Tutkimuksemme perusteella yrittäjyys politiikassa liittyy käsitteenä vain väljästi työmarkkinoihin.

Hallitusohjelmat ovat dokumentteja, joihin kirjataan kunkin hallituksen tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi. Hallitusohjelmien tarkoitus on lisäksi osoittaa, että hallituksen muodostavat puolueet ovat sitoutuneet yhdessä asetettuihin tavoitteisiin. Ohjelmissa tunnistetaan ongelmia ja ehdotetaan ratkaisuja, ja niitä käytetään paitsi politiikanteon pohjana, myös tehtyjen toimenpiteiden perusteena.

Tarkasteluajanjaksollamme ei ole havaittavissa minkään yhden puolueen selkeää ylivaltaa, vaan sille mahtuu erilaisia hallituskokoonpanoja punamullasta keskusta-oikeistolaisiin ja kansanrintamahallituksiin. Samoin ajanjakson aikana hyvinvointivaltio on sekä laajentunut että supistunut.

Tulkitsimme yrittäjyyttä paitsi työmarkkina-asemana, myös sosiaalisena konstruktiona, joka rakentuu eri konteksteissa eri tavoilla. Yrittäjyys voidaan esimerkiksi ymmärtää oman edun maksimointiin pyrkivänä taloudellisena toimintana, yhteiskunnallisesti tärkeänä ja hyvinvointia edistävänä toimintana tai yksilön ominaisuuksina ja luonteenpiirteinä. Uudet merkitykset rakentuvat vanhojen päälle, ja siksi poliittisen diskurssin muutokset ovat vähittäisiä. Luemmekin hallitusohjelmia paitsi poliittisina ohjelmanjulistuksina, myös työkaluina, joiden avulla asiantiloja ja ongelmia legitimoidaan ja joiden avulla kansalaisia suostutellaan hyväksymään poliittiset tavoitteet.

Yrittäjyys tutkimuksellisena käsitteenä

Käsitteenä yrittäjyys on huomattavan joustava ja juuri siksi erityisen käyttökelpoinen väline poliittisessa retoriikassa. Siihen, miten yrittäjyys missäkin yhteydessä ymmärretään, vaikuttavat erilaiset poliittiset ja moraaliset pyrkimykset.

Yrittäjyys voidaan käsittää esimerkiksi oman edun maksimointiin perustavana toimintana, yhteiskunnallista hyvinvointia edistävänä asiana tai peräti ihmisen luonteenpiirteenä ja ominaisuutena. Yrittäjyys on toisin sanoen paljon muutakin kuin vain työmarkkina-asema tai lainsäädännöllinen termi.

Politiikan tutkimuksessa yrittäjyyttä on jo pitkään ajateltu metaforisena käsitteenä, joka kuvaa valtion ja kansalaisten välistä suhdetta. Uusliberalismin hengessä kansalaisen tulee nähdä itsensä yrittäjänä, joka pyrkii kehittämään itseään ja maksimoimaan oman hyvinvointinsa – ja tarvitsee

mahdollisimman vähän yhteiskunnan tuottamia palveluja. Yrittäjyys käsitteenä toisin sanoen määrittää muitakin elämän alueita kuin vain ansiotyötä.

Huomattavaa on, että nämä erilaiset merkitykset limittyvät toisiinsa ja muotoutuvat eri tavoilla eri yhteyksissä. Yrittäjyys sanana pitää siis sisällään kaikki edellä esitellyt merkitykset, ja se, mitkä merkitykset saavat eniten painoarvoa, määräytyy eri tavoilla asiayhteydestä riippuen.

Yrittäjyyden muutos työmarkkinoilla

Tarkastelemallamme ajanjaksona yrittäjyyden osuus työmarkkinoista on pysynyt huomattavan tasaisena. Kaikista työllisistä yrittäjiä on koko tarkasteluajanjakson aikana ollut 12–13 %, mikä on hieman OECD-maiden keskiarvoa alhaisempi osuus.

Yrittäjyys on kuitenkin käynyt läpi merkittävän sisäisen muutoksen: maatalousyrittäjien määrä on tasaisesti laskenut ja vastaavasti itsensä työllistäjien määrä on noussut erityisesti 2000-luvulla.

Yrittäjistä valtaosa yrittää yksin. Lähes 95 % Suomen yrityksistä työllistää alle 10 henkilöä, jolloin puhutaan ns. mikroyrittäjyydestä. Yksinyrittäjät ja itsensä työllistäjät – eli ammatinharjoittajat, freelancerit ja apurahansaajat – muodostavat noin puolet koko yrittäjäväestöstä.

Huomattavaa on, että monet yrittäjät ovat palkansaajiin nähden haavoittuvassa asemassa. Yrittäjien tulot jäävät monesti pieniksi – esimerkiksi freelancereiden mediaanivuositulo on noin 16 000 euroa. Samoin yrittäjien työn jatkuvuus on monesti epävarmaa. Työmarkkina-asemana yrittäjyys-termi kattaakin hyvin monenlaisissa asemissa olevia ihmisiä ammatinharjoittajista toisia työllistäviin työnantajiin.

Yrittäjyyden sisäinen muutos näkyy myös toisella tapaa: yrittäjien ja palkansaajien kategoriat ovat 2000-luvulla liudentuneet, eikä aina ole selkeää, onko henkilö yrittäjä vai palkansaaja tai molempia näistä. Hyvä esimerkki tästä on ns. alustatalous, jossa rajanveto yrittäjän ja palkansaajan välillä on vaikeaa. Hiljattain on käyty keskustelua ruokalähetien työstä. Ammatti- ja työnantajaliitot ovat kiistelleet siitä, lukeutuvatko ruokalähetit yrittäjiksi vai työntekijöiksi, [kuten Helsingin Sanomat kertoi tammikuussa](#).

Lähelle tätä tulee keskustelu ns. pakkoyrittäjyydestä, jossa työtä tehdään yrittäjän nimikkeellä, mutta työ todellisuudessa muistuttaa palkkatyötä ilman palkkatyösuhteen etuja ja vakautta. Yrittäjä saattaa esimerkiksi olla riippuvainen yhdestä asiakkaasta, eikä hänellä ole tosiasiallista mahdollisuutta vaihtaa asiakasta.

Yrittäjyyspolitiikan muutos hallitusohjelmissa: Yrittäjyydestä kasvua ja innovaatioita

Edellä olevista lähtökohdista lähdimme tarkastelemaan yrittäjyyttä. Ennen 1990-lukua yrittäjyydestä puhutaan hallitusohjelmissa harvakseltaan ja pääasiassa työllisyyteen liittyvissä kysymyksissä, esimerkiksi pyrkimyksissä parantaa maatalousyrittäjien asemaa (Kalevi Sorsan IV hallitus, 1983–1987).

2000-lukua lähestyttäessä yrittäjyys alkaa saada hallitusohjelmissa enemmän tilaa. Esimerkiksi Paavo Lipposen II hallitus (1999–2003) lupaa ohjelmassaan käynnistää erillisen yrittäjyys Hankkeen, jossa

yrittäjyyttä edistetään muun muassa helpottamalla uusien yritysten perustamista. 2000-luvulla yrittäjyys on jo kiinteä osa hyvinvointivaltiota: Jyrki Kataisen hallitus (2011–2015) katsoo Suomen tarvitsevan ”menestyviä yrittäjiä”, ja Juha Sipilän hallitus (2015–2019) linjaa Suomen talouden ja työllisyyden kääntyvän nousuun ”vain yrittäjyyden ja työn tekemisen kautta.”

Voidaankin sanoa, että 1990-luvun laman jälkeen syntyi vähitellen erityinen yrittäjyyspolitiikka, joka tähtää yrittäjyyden edistämiseen erilaisin monialaisin toimenpitein. Yrittäjyyspolitiikassa kyse on nimenomaan uusien yritysten perustamisesta ja kansalaisten yrittäjyysmyönteisyyden lisäämisestä, ei niinkään olemassa olevien yrittäjien aseman parantamisesta.

2000-luvulle tultaessa yrittäjyys alkaakin yhdistyä entistä vahvemmin talouskasvuun ja innovaatioihin. Logiikkana on, että yrittäjyyden kautta syntyy innovaatioita, jotka puolestaan edistävät talouskasvua ja työllisyyttä. Tämä abstrahoi yrittäjyyttä entisestään: yrittäjyys alkaa näyttäytyä osana talouskasvun luomisen dynamiikkaa, missä korostetaan kasvuyrityksiä sekä uusia innovatiivisia aloja, kuten digitaalisia palvelualoja (Paavo Lipposen II hallitus, 1999–2003), energiateknologia-aloja ja clean techiä (Jyrki Kataisen hallitus, 2011–2015) sekä biotaloutta (Juha Sipilän hallitus, 2015–2019).

Talouskasvupuheessa yrittäjyys on osa talouskasvun verkostoa, jonka muita osasia ovat esimerkiksi valtiolliset laitokset, korkeakoulut sekä erilaiset ”osaamiskeskittymät”. Yrittäjyys ei toisin sanoen palaudu yksilötasolle, eli sillä ei tarkoiteta välttämättä yksittäisiä yrittäjiä.

Toisaalta edellä mainitut uudet ja innovatiiviset alat antavat ymmärtää, että talouskasvun kumppanina yrittäjyys yhdistyy korkean osaamisen aloihin. Tällöin yrittäjät näyttäytyvät korkeasti koulutettuina erikoisosaajina, mikä poikkeaa huomattavasti siitä, miltä yrittäjyys työmarkkinoiden kontekstissa näyttää. Suurin osa itsensä työllistävästä yrittäjästä on keski-ikäisiä miehiä, joilla on keskiasteen koulutus.

2000-luvun kuluessa hallitusohjelmissa aletaan puhua kasvuyritysten edistamisestä ja riskirahoituksesta. Esimerkiksi Jyrki Kataisen hallitus linjaa, että ”julkista pääomasijoitustoimintaa vahvistetaan erityisesti kasvuyritysten lisäämiseksi ja työpaikkojen luomiseksi”. Kasvuyrityspuheen myötä yrittäjyys paikantuu entistä vahvemmin innovatiivisille korkean osaamisen aloille.

Tätä taustaa vasten on kiinnostavaa, että Suomessa kasvuyrittäjyys on melko marginaalista toimintaa: Valtioneuvoston vuonna 2016 teettämän selvityksen mukaan n. 5–10 % koko yrityskannasta luokitellaan äkkinaistä kasvua hakeviksi startup-yrityksiksi.

Yrittäjyys on alkanut määrittää kansalaisuutta

Eritoten 2000-luvulla yrittäjyys alkaa esiintyä yhdessä työ-sanalla. Esimerkiksi Matti Vanhasen I hallitus (2003–2007) linjasi 2000-luvun hyvinvointivaltion olevan ”osaamista korostava, työntekoon ja yrittämiseen kannustava, sosiaalisesti oikeudenmukainen ja alueellisesti tasapainoinen”. Samoin Vanhasen toinen hallitus (2007–2010) totesi, että ”työnteon, yrittämisen ja toimeliaisuuden on aina oltava taloudellisesti kannattavaa”.

Työn ja yrittäjyyden rinnastaminen hämärtää käsitteiden eroa ja siirtää yrittäjyyden merkityksiä työn tekemiseen, jolloin kaikki työ näyttäytyy yrittäjämäisenä. Yrittäjyys samaistuu myös

”toimeliaisuuteen,” mikä luo yrittäjyydestä kuvan jokaisen kansalaisen tavoiteltavana ominaisuutena. Yrittäjyyteen yhdistyy siten ahkeruuden ja osallistumisen merkityksiä.

Katsommekin, että yrittäjyys alkaa 2000-luvulle tultaessa ja sen kuluessa irrota työmarkkinoiden kontekstista ja siirtyä kansalaisuutta määrittäväksi adjektiiviksi. Kun vielä 1980-luvulla yrittäjyys viittasi ensi sijassa työmarkkinoihin ja työllisyyteen, 2000-luvulle tultaessa se alkaa määrittää kaikkia kansalaisia: uusi mallikansalainen on yrittäjämäinen. Huomattavaa on, ettei yrittäjämäisyys tarkoita välttämättä sitä, että toimisi yrittäjä-nimisessä asemassa työmarkkinoilla.

Yhteenveto: mitä yrittäjyydellä oikeastaan tarkoitetaan?

Leimallista yrittäjyydelle poliittisessa diskurssissa on sen paikantumattomuus mihinkään tiettyihin aloihin. Sen ansiosta yrittäjyys on joustava retorinen väline, joka taipuu monenlaisiin tarkoituksiin. Yrittäjyys on myös hyvin positiivinen ja vaikeasti vastustettava tavoite – kukapa ei haluaisi ajaa yrittäjän asiaa?

Havaitsimme, että yrittäjyyden paikantumattomuus on kuitenkin näennäistä. Kun yrittäjyys 2000-luvulle tultaessa siirtyy yhä enemmän talouskasvun kumppaniksi, se alkaa implisiittisesti kiinnittyä innovatiivisiin korkean osaamisen aloihin. Tätä kautta poliittisen diskurssin ihanneyrittäjä hahmottuu koulutettuna teknisen tai IT-alan osaajana, joka houkuttelee innovaatioillaan Suomeen kansainvälistä pääomaa.

Ihanneyrittäjä poikkeaa varsin huomattavasti siitä, keitä yrittäjä-nimisessä työmarkkina-asemassa olevat ihmiset suurimmaksi osaksi ovat. Kärjistäen voikin todeta, että kun poliittisessa retoriikassa toistellaan Suomen tarvitsevan lisää yrittäjyyttä, ei tarkoiteta, että kaivattaisiin lisää partureita, siivoojia, kirvesmiehiä tai taksikuskeja.

Parhaillaan käynnissä oleva koronaviruskriisi onkin tuonut erityisesti yksinyrittäjien haavoittuvan aseman julkiseen keskusteluun. Ilman asiakkaita jääneet yrittäjät voivat kriisin aikana saada [väliaikaisesti työttömyysturvaa](#) ilman, että yritystoiminta lopetetaan. Tämänkaltaisia konkreettisia yrittäjien aseman helpottamistoimia hallitusohjelmissa käsitellään vain hyvin vähän.

Tulkitsemme, että yrittäjyys poliittisessa diskurssissa yhdistyykin tarinaan Suomesta innovaatioiden ja huippuosaajien mallimaana, jonka pärjääminen kansainvälisessä kilpailussa pohjautuu osaamiseen ja korkeaan laatuun.

Samanaikaisesti yrittäjyys saa myös toisen merkityksen: se toimii ideaalin kansalaisuuden metaforana. Kyse ei ole yrittäjyydestä sinänsä vaan epämääräisemmästä toimeliaisuudesta, oma-aloitteisuudesta ja vastuullisuudesta. Esimerkiksi Paavo Lipposen I hallitus (1995–1999) linjaa, että ”kansalaisia omiin ponnisteluihin ja yrittämiseen kannustava hyvinvointi turvataan”. Yrittäjyyden konteksti hämärtyy, kun se samaistetaan ”omiin ponnisteluihin”.

Innovatiivisuutta, osaamista ja toimeliaisuutta korostavassa yrittäjyyspuheessa sekä yrittäjyyttä epämääräistävässä *yrittäjämäisyydessä* yrittäjyyden empiirinen todellisuus jää sivurooliin. Muodostuu yhtälö, jossa yrittäjyyttä yhtäältä korostetaan jatkuvasti enemmän, mutta toisaalta tehdään lopulta vähän konkreettisia toimenpiteitä yrittäjien aseman parantamiseksi.